

О. О. Левицька

Міграційний чинник асиметрії розвитку прикордонних регіонів України та Польщі

Досліджено особливості формування українсько-польських відносин у контексті міграції. Увагу зосереджено на головних тенденціях асиметричного розвитку прикордонних регіонів на прикладі Львівської області і Підкарпатського воєводства. Під час порівняльного аналізу виявлено ознаки конвергенції регіонів (за демографічними показниками) і точки асиметрії їх розвитку (за соціально-економічними параметрами), на основі чого сформульовано основні фактори притягання і виштовхування у міграційних процесах прикордоння. Оцінено величину міжрегіональних диспропорцій і підтверджено вплив міждержавної міграції на рівень асиметрії розвитку прикордонних територій, особливо в частині економічних показників (середньомісячних доходів населення і подушного валового регіонального продукту). Розглянуто інтенсивність механічного руху населення в межах Львівського і Підкарпатського регіонів у розрізі видів міграції, виокремлено основні міграційні орієнтації мешканців цих територій. З'ясовано роль і вимоги до політики транскордонного співробітництва у вирішенні проблем асиметрії міжрегіонального розвитку та підвищення соціально-економічного потенціалу прикордонних територій України і Польщі.

Ключові слова: міграція населення, міжрегіональна конвергенція, асиметрія розвитку, прикордонний регіон, транскордонна співпраця.

Регіоналізація в наш час набуває все більшого значення з огляду на динаміку утворення економічних інтеграційних угруповань у світі. Інтенсивність цих процесів пояснюється зростанням асиметрії розвитку окремих держав і регіонів і пошуком механізмів посилення їх конвергенції. З цього приводу у науковому співтоваристві сформуливались дві антагоністичні думки. Одні науковці переконані, що процеси регіоналізації здатні забезпечити поступове зближення рівнів соціально-економічного розвитку залучених територій шляхом уніфікації їхнього законодавства, ліквідації різного роду обмежень на переміщення економічних і людських ресурсів, а також оптимального використання факторів виробництва. Водночас мають місце абсолютно протилежні погляди на регіоналізацію як на процес, що може вести до посилення регіональних диспропорцій, появи «депресивних» регіонів, порушення зовнішніх економічних зв'язків і цілісного розвитку окремих територій і держав. Такі наслідки можливі в результаті значної диференціації характеру економічного відтворення, показників соціально-економічного та політичного розвитку учасників інтеграційних процесів. Варто зауважити, що обидві думки мають право на існування, адже проблематика регіоналізації суспільного буття надзвичайно складна. Необхідно враховувати особливості розвитку кожного регіону, досвід його співпраці з іншими територіально-економічними утвореннями, вплив різних чинників на процеси регіональної конвергенції.

Політика зближення рівнів соціально-економічного розвитку територій є пріоритетною для багатьох держав. Найбільш гостро це питання виникає у прикордонних регіонах сусідніх країн у межах так званого регіонального транскордонного простору. Такі територіальні системи часто розвиваються нерівномірно, зазнаючи суттєвого впливу зовнішніх (за межами держави) економічних і політичних факторів. Транскордонна співпраця у прикордонні є одним з основних завдань політики регіонального розвитку України, а також рушійною силою євроінтеграційного процесу. Щобільше, враховуючи останні військово-політичні події в нашій державі, характер, напрямки та перспективи такої співпраці кардинально змінюються. Сьогодні за інтенсивністю зовнішньоекономічних зв'язків, активністю соціально-гуманітарної співпраці та за масштабами міграції населення головним транскордонним партнером України визнано Польщу. У цьому контексті вивчення тенденцій розвитку прикордонного простору нашої країни на основі компаративного підходу є особливо актуальним.

Аналіз теоретико-методологічного підґрунтя обраного напрямку дослідження свідчить про те, що регіональні диспропорції і територіальна нестабільність загалом є об'єктом вивчення багатьох учених, серед яких: Дж. К. Гелбрейт, Д. Сазерленд, В. Амаранте, А. Вігоріто, З. Варналій, В. Геєць, М. Долішній, Ю. Гладкий, Б. Данилишин, Я. Жаліло, Б. Лавровський, І. Новак, З. Герасимчук, І. Сторонянська, А. Чистобаєв, В. Чужиков та інші. Однак міграційна складова транскордонної кооперації регіонів у вітчизняних напрацюваннях присутня фрагментарно. Науковці зазвичай розглядають окремі аспекти міграції на прикладі різних територіальних систем. Так, питання конвергенції регіонів і ролі чинника міграції у цьому процесі активно досліджують Н. Мікула, В. Мікловда, А. Мокій, В. Пила, О. Чмир та ін.; проблеми і перспективи розвитку євро регіонів представлені у працях В. Борщевського, Н. Мікули, С. Писаренко, В. Гоблика, І. Студеннікова, С. Пирожкова; низка досліджень Е. Лібанової, О. Малиновської, О. Позняка, У. Садової, Л. Семів, О. Гринькевич, М. Біль присвячені аналізу освітньої, трудової, туристичної та інших видів міграції в регіонально-локальному вимірі. Такі дослідження потребують додаткової уваги і мають стати фундаментом для вироблення ефективних механізмів регулювання міграційних процесів у прикордонному регіоні.

Метою статті є з'ясування особливостей соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України та Польщі на прикладі Львівської області та Підкарпатського воєводства, підтвердження гіпотези про залежність асиметрії розвитку прикордонних територій від зовнішньоміграційного чинника, а також обґрунтування шляхів удосконалення державної регіональної політики, спрямованої на подолання диспропорційного розвитку українсько-польського прикордоння.

З моменту здобуття Україною незалежності розпочалась різновекторна співпраця, передусім із сусідніми країнами. Цьому сприяли вигідне геополітичне положення нашої держави, загальні інтеграційні процеси, глобалізація всіх сфер життя, активізація господарської діяльності на периферійних територіях і підвищення їх конкурентоздатності шляхом оптимального поєднання ресурсного потенціалу прикордонних регіонів. Транскордонне співробітництво за сучасних умов має властивість пришвидшувати процеси нівелювання диспропорцій регіонального розвитку, вирівнювання якості життя населення прикордонних регіонів, вирішення нагальних проблем соціально-економічного зростання цих територій. Однак практика свідчить, що вплив позитивних зрушень, які спостерігаються у суміжних з Україною прикордонних регіонах ЄС, може зумовлювати як активізацію, так і стримування розвитку українського прикордоння, залежно від того, як Україна формуватиме власну регіональну політику і використовуватиме потенціал транскордонного співробітництва [1, с. 24]. Характерною особливістю при цьому є великий вплив військово-політичного фактору на становлення сучасних транскордонних відносин України, у тому числі в частині міграційних процесів. Так, переорієнтація зі східного вектору зовнішньополітичних і соціально-економічних відносин на європейський спричинила серйозні структурні зрушення в регіональних економічних системах і в державі загалом. З огляду на це, значний науковий інтерес становлять взаємовідносини прикордонних регіонів, України та Польщі, адже остання активно утверджується як лідер східного напрямку зовнішньої політики ЄС і як форматор безпекового середовища Європи.

Тісна співпраця з Польщею на всіх рівнях сформувала реальні передумови для розвитку стійких міграційних потоків і підвищення міграційної активності населення західних прикордонних регіонів нашої держави. Враховуючи сучасні кризові тенденції розвитку України, стагнацію економіки, загострення збройного конфлікту, значне падіння рівня суспільного життя і як наслідок – посилення асиметрії українських прикордонних територій у їх розвитку, порівняно зі суміжними регіонами, Польща сьогодні встановлює новий формат відносин з Україною – вигідний їй для вирішення власних соціально-економічних проблем. Польща активно розширює мережу міжрегіональної співпраці з Україною, ініціюючи відповідні угоди та меморандуми на регіонально-локальному рівні, швидкими темпами відкриває власні кордони

для українців, сприяє розвитку та уніфікації роботи візових центрів в Україні, намагається підвищити рівень соціально-економічної захищеності українських трудових мігрантів на своїй території. У результаті, починаючи з 2008 р. – періоду початку світової економічної кризи – рівень територіальної мобільності українців стрімко зростає. Так, у 2008 р. кількість перетинів державного кордону громадянами України у напрямку виїзду до Польщі становила 2,5 млн, у 2013 р. – 7,0 млн, а в 2015 р. – 9,5 млн [2, с. 39]. Таким чином, глобальна нестабільність, безпекові загрози, внутрішні проблеми України та посилення асиметрії міжрегіонального розвитку, особливо відчутної у прикордонні, у комплексі сколихнули нову хвилю міграції в напрямку європейських країн. При цьому можна припустити, що у зазначених процесах існує також зворотний зв'язок – збільшення міграційної активності населення у прикордонних регіонах України провокує загострення диспропорцій соціально-економічного розвитку цих територій.

У ході багаторічного досвіду відносин України із Республікою Польща сформовано практичні механізми співпраці на регіональному та місцевому рівнях, створено інституційну базу для вирішення основних питань міжрегіонального співробітництва (Українсько-польська міжурядова координаційна рада), а також налагоджено найрозвинутішу мережу транскордонних відносин. Українсько-польський транскордонний регіон, площею у понад 97 тис. км², охоплює територію трьох прикордонних областей України (Волинська, Львівська та Закарпатська) та двох воєводств Республіки Польща (Люблінське та Підкарпатське). Практично всі області України та воєводства Польщі уклали угоди про міжрегіональне співробітництво. Найбільше українських партнерів має Підкарпатське воєводство. Відповідно з українського боку найінтенсивніша співпраця поляків – з Львівською областю. Це, без сумніву, важлива передумова формування підкарпатсько-львівського транскордонного простору, стан і тенденції розвитку якого можна відстежувати через основні показники розвитку регіонів. Для цього складено порівняльну характеристику соціально-економічного профілю обох територій (табл. 1). За результатами аналізу наведених даних виявлено індикатори конвергенції та асиметрії прикордонних регіонів, слабкі ланки і потенціал для спільного розвитку. Основними точками конвергенції Львівської області та Підкарпатського воєводства є: частки регіонів за площею та чисельністю населення, густота населення, обсяг легальної трудової міграції. Водночас виявлено багато індикаторів асиметрії розвитку досліджуваних територій: природний приріст населення, подушний валовий регіональний продукт, рівень середньомісячної заробітної плати у регіонах і мінімального соціального стандарту, сальдо міграції, частка іноземних студентів у вищих навчальних закладах, чисельність туристів з-за кордону та їх відсоток у загальній структурі туристів.

Звичайно, висновки про ступінь міжрегіональної конвергенції на базі аналізу за один рік не є достатньо репрезентативними, враховуючи вплив різних факторів на тенденції змін показників за останній період. Проте наявність суттєвої асиметрії розвитку прикордонних регіонів є беззаперечною (відносно відхилення окремих показників за даними табл. 1 – на рівні 70% і вище).

Важливо зазначити, що знайдені точки асиметрії (переважно показники рівня соціально-економічного розвитку) є головними стимуляторами переміщення населення прикордоння в бік Польщі і є факторами виштовхування жителів Львівського регіону. При цьому варто перевірити гіпотезу про вплив міграції населення на збільшення або зменшення асиметрії розвитку досліджуваного прикордонного регіону. Для аналізу використано показник сальдо міждержавної міграції як факторну ознаку X (окремо для Львівської області і Підкарпатського воєводства) та сім результативних показників Y_n ($n = 1, 2, \dots, 7$), а саме ті, котрі були визнані індикаторами асиметрії розвитку Львівської області та Підкарпатського воєводства (відповідно до розрахованого у табл. 1 відносного відхилення показників):

X – сальдо міждержавної міграції на 1000 населення, ‰;

Y_1 – природний приріст на 1000 населення, ‰;

Таблиця 1

Соціально-економічний паспорт Підкарпатського воєводства та Львівської області (дані за 2014 р.)

Показник (критерій)	Підкарпатське воєводство	Львівська область	Відхилення, %
Площа території, км ²	17,8	21,8	22,5
Частка регіону в країні (за територією), %	5,7	3,6	-36,8
Чисельність населення, тис. осіб	2129,2	2537,8	19,2
Частка регіону в країні (за чисельністю населення), %	5,5	5,9	7,3
Густота населення, осіб на 1 км ²	119	116	-2,5
Природний приріст (на 1000 населення), ‰	0,7	-0,9	-228,6
Рівень урбанізації, %	41,6	60,4	45,2
Рівень безробіття серед економічно активного населення, %	13,7 ¹⁾	8,6 ¹⁾	x
Валовий регіональний продукт на 1 особу, євро	7560,5 ²⁾	1828,2 ²⁾	-75,8
Розмір середньої заробітної плати 1 працівника за місяць, євро	815,3 ²⁾	188,6 ²⁾	-76,9
Розмір мінімальної заробітної плати в країні регіону, євро	410,1 ²⁾	79,8 ²⁾	-80,5
Кількість іноземних студентів, які проходять навчання у вищих навчальних закладах регіону, осіб	2577	1532	-40,6
Частка іноземних студентів, які проходять навчання у вищих навчальних закладах регіону, у загальній чисельності студентів, %	4,3	1,2	-72,1
Кількість іноземних туристів, які відвідали регіон протягом року, осіб	105324 (з них 34,4% українців)	2015 (з них 7,1% поляків)	-98,1
Частка іноземців у загальній чисельності туристів, %	12,1	2,2	-81,8
Частка етнічних українців (поляків) у структурі населення воєводства (області) – діаспора, %	0,5	0,6	x
Кількість іноземців, які отримали дозвіл на працевлаштування (легальна трудова міграція), осіб	486(з них 372 – українці)	383	-21,2
Сальдо загальної міграції (на 1 000 осіб), ‰	-1,1	0,6	-154,5
Сальдо міждержавної міграції (на 1 000 осіб), ‰	-0,1	0,0	-100,0

¹⁾ Рівень зареєстрованого безробіття у Підкарпатському воєводстві у 2014 р. склав 7,6%, тоді як у Львівській області – 1,5% [3, с. 11; 4]. Така різниця пояснюється великою часткою нереєстрованого безробіття в Україні та її регіонах, а також виключенням з числа безробітних самозайнятих на селянських (фермерських) господарствах осіб, котрі за польською методикою статистичного обліку входять до категорії безробітного населення. У зв'язку з цим порівняння значень показників безробіття у досліджуваних регіонах і розрахунок відносного відхилення є некоректним.

²⁾ За поточним курсом національних валют до євро (згідно з даними Національних банків України та Польщі).

Складено автором за даними [3, с. 11; 4-9].

- Y_2 – загальний коефіцієнт народжуваності на 1000 наявного населення, ‰;
 Y_3 – загальний коефіцієнт смертності на 1000 наявного населення, ‰;
 Y_4 – частка іноземців у загальній чисельності туристів, %;
 Y_5 – розмір середньомісячної заробітної плати в розрахунку на 1 працівника, євро;
 Y_6 – валовий регіональний продукт на особу, євро;
 Y_7 – частка іноземних студентів, які проходять навчання у вищих навчальних закладах регіону, у загальній чисельності студентів, %.

Для забезпечення репрезентативності аналізу показники представлені в динаміці з 2005 по 2014 рр. (табл. 2).

Динаміка сальдо міждержавної міграції та індикаторів асиметрії розвитку прикордонних регіонів (вихідні дані)

Рік X, Y_n	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ПІДКАРПАТСЬКЕ ВОЄВОДСТВО (PV)										
$X(PV)$	-0,2	-1,0	-0,5	-0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,4	-0,1
Y_1	1,1	1,3	1,5	1,9	1,8	1,8	1,4	1,2	0,8	0,7
Y_2	9,7	9,6	10,0	10,6	10,6	10,3	9,9	9,9	9,6	9,4
Y_3	8,7	8,3	8,5	8,7	8,9	8,6	8,6	8,6	8,7	8,6
Y_4	11,4	11,4	11,2	10,1	9,6	9,8	9,7	10,5	12,2	12,1
Y_5	517,2	559,6	627,2	743,4	633,4	720,3	733,8	753,3	782,1	815,3
Y_6	4622,9	5127,5	5800,8	6830,2	5767,1	6539,3	6928,5	7061,6	7286,2	7560,5
Y_7	0,5	0,7	0,9	1,0	1,2	1,5	1,8	2,4	3,2	4,3
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ (LO)										
$X(LO)$	-0,2	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,8	0,2	0,0
Y_1	-3,6	-2,9	-2,9	-2,4	-1,1	-1,6	-0,9	-0,6	-0,8	-0,9
Y_2	10,1	10,6	10,7	11,3	11,8	11,2	11,4	11,9	11,6	11,9
Y_3	13,7	13,5	13,6	13,7	12,9	12,8	12,3	12,5	12,5	12,8
Y_4	12,38	9,01	8,08	9,79	8,46	6,43	10,07	15,35	8,57	2,19
Y_5	111,6	145,7	171,0	203,7	153,4	184,3	202,3	251,0	262,8	188,6
Y_6	1041,8	1317,8	1577,8	1803,6	1296,8	1552,6	1847,3	2374,5	2349,9	1828,2
Y_7	0,41	0,48	0,58	0,67	0,87	0,95	0,94	0,97	1,02	1,18

Складено автором за даними [3, с. 11; 4-9].

Наступним етапом дослідження є визначення рівнів асиметрії результативних показників за кожен рік. Серед великої кількості методів розрахунку міжрегіональних диспропорцій застосовано один з найпоширеніших – визначення рівня диференціації (Rd) через відношення максимального значення до мінімального. У цьому випадку отримуємо розмах варіації (величину диспропорції показників), виражений у коефіцієнтах. На основі знайдених рівнів асиметрії розвитку прикордонних регіонів виконано кореляційно-регресійний аналіз і побудовано відповідні моделі залежності обраних індикаторів асиметрії від міграційного чинника (табл. 3).

Результати кореляційно-регресійного аналізу свідчать про наявність помітного зв'язку між сальдо міждержавної міграції населення Львівської області та рівнем асиметрії досліджуваних прикордонних територій за показником природного приросту, а також за загальними коефіцієнтами народжуваності і смертності. Значення коефіцієнтів кореляції перевищують 0,5, що за шкалою Чеддока вказує на помітний зв'язок між факторною і результативною ознаками. У цьому контексті міграційні процеси впливають на зміни в статеві-віковій і соціальній структурі населення, порушуючи тим самим демовідтворювальний потенціал прикордонних територій.

Водночас висока кореляція ($r > 0,7$) спостерігається між показником міждержавної міграції у Львівському регіоні та величиною розриву за розміром середньомісячної заробітної плати одного працівника і за рівнем подушного валового регіонального продукту. Зв'язок обернений, оскільки коефіцієнти кореляції від'ємні (-0,736 і -0,786 відповідно), тобто при зменшенні сальдо міждержавної міграції населення Львівської області (коли зменшується кількість іммігрантів, що прибули в область, порівняно з емігрантами, що вибули) розрив між показниками прикордонних регіонів за вказаними економічними індикаторами буде збільшуватися. Що ж стосується Підкарпатського воєводства, то зв'язок виявлено лише між факторною ознакою цього регіону та розбіжностями за природним приростом і рівнем смертності населення: $r = 0,51$ і $0,71$ відповідно. Можна зробити висновок, що досліджуваний транскордонний простір, окреслений двома прикордонними регіонами, більше реагує на міграційні рухи у Львівській області, ніж у Підкарпатському воєводстві. Асиметрія

Таблиця 3

Вплив міграції населення на рівень міжрегіональних диспропорцій за окремими соціально-економічними показниками(кореляційно-регресійний аналіз на прикладі Львівської області і Підкарпатського воєводства)*

Рік $X, Rd(Y_n)$	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Коефіцієнти кореляції і детермінації для:			
											$X(PV), Rd(Y_n)$		$X(LO), Rd(Y_n)$	
											r	R^2	r	R^2
$X(PV)$	-0,2	-1,0	-0,5	-0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,4	-0,1	-	-	-	-
$X(LO)$	-0,2	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,8	0,2	0,0	-	-	-	-
$Rd(Y_1)$	4,38	3,24	2,99	2,26	1,63	1,91	1,66	1,48	2,00	2,29	-0,51	0,354	-0,55	0,586
$Rd(Y_2)$	1,04	1,10	1,07	1,07	1,11	1,09	1,15	1,20	1,21	1,27	0,21	0,043	0,54	0,482
$Rd(Y_3)$	1,58	1,62	1,60	1,58	1,46	1,49	1,44	1,45	1,43	1,48	-0,71	0,523	-0,51	0,449
$Rd(Y_4)$	1,09	1,26	1,38	1,04	1,14	1,52	1,03	1,46	1,42	5,53	0,11	0,031	0,00	0,044
$Rd(Y_5)$	4,63	3,84	3,67	3,65	4,13	3,91	3,63	3,00	2,98	4,32	0,08	0,017	-0,74	0,719
$Rd(Y_6)$	4,44	3,89	3,68	3,79	4,45	4,21	3,75	2,97	3,10	4,14	0,15	0,072	-0,79	0,706
$Rd(Y_7)$	1,22	1,45	1,56	1,49	1,39	1,58	1,92	2,47	3,12	3,63	0,14	0,091	0,44	0,467

Однофакторні моделі регресійної залежності сальдо міждержавної міграції і рівнів міжрегіональних диспропорцій за окремими показниками (для тих $Rd(Y_n)$, котрі сильно корелюють із X):
 $Rd(Y_5) = 2,930X(LO)^2 - 3,2656X(LO) + 3,7243$ (поліноміального типу); $r = -0,736, R^2 = 0,719$
 $Rd(Y_6) = 1,988X(LO)^2 - 2,6897X(LO) + 3,8306$ (поліноміального типу); $r = -0,786, R^2 = 0,706$

* Для регіональних показників природного приросту населення (Y_1), які характеризуються як від'ємними, так і додатними значеннями, рівні диспропорції розраховані за відносним відхиленням, взятим вкінці по модулю.

Позначення $Rd(Y_n)$ – рівень диференціації (асиметрії) розвитку досліджуваних прикордонних регіонів, який визначається як відношення максимального значення показника (Y_n) до мінімального. Рівні асиметрії представлені у вигляді коефіцієнтів розриву за кожним показником для кожного року.

Розраховано автором за даними табл. 2 та за допомогою програми Statistica 6.0.

розвитку досліджуваних регіонів суттєво посилюється в частині економічних показників (номінальних середньомісячних доходів населення і валового регіонального продукту в розрахунку на 1 особу) по мірі зниження сальдо міждержавної міграції на Львівщині. А самі коефіцієнти розриву за цими показниками найвищі і становлять у середньому за весь період 3,8. Загалом вплив міграційного чинника на рівень диспропорції окремих соціально-економічних показників підкарпатсько-львівського транскордонного простору підтверджено, однак статистично якісні і достовірні моделі регресійної залежності можна побудувати лише для результативних змінних $Rd(Y_5)$ та $Rd(Y_6)$ з використанням функції поліноміального типу (з $RI = 0,719$ і $0,706$ відповідно). Це підтверджує економічну природу міграції населення з менш розвиненого регіону у той, де соціально-економічні показники у кілька разів вищі, де є можливості покращити свою економічну захищеність і безпеку власних родин. Як наслідок, територія-донор робочої сили втрачає свій працересурсний потенціал, регіональний ринок праці зазнає структурних змін, а основні показники економічного зростання знижуються.

З польської сторони основними факторами, які приваблюють українців з прикордоння, є кращі умови життя, вищий рівень доходів населення, географічна і ментальна близькість, нижчі ціни на окремі товари та послуги. З впевненістю можна стверджувати, що українські мігранти прибувають на Підкарпаття для працевлаштування (частіше на короткий термін), здобуття вищої освіти у місцевих навчальних закладах, а також туризму. Ще однією міграційною орієнтацією населення є здійснення споживчих покупок (продуктів харчування, будівельної продукції, побутової техніки, вживаних автомобілів тощо).

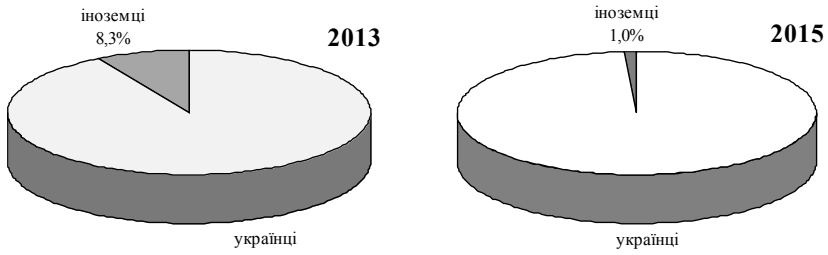

Рис. 1. Розподіл заяв, поданих польськими роботодавцями до відділів праці Підкарпатського воєводства, щодо найму іноземців, зокрема українців, у 2013 та 2015 рр. Складено автором за даними [11].

Динаміка залучення іноземної робочої сили в польську економіку вражає своїми темпами. За останні 5 років потреба польських роботодавців у праці іноземців лише офіційно зросла в 4,4 разу. При цьому частка заяв-запрошень на роботу українців серед іноземців домінуюча – 94% та 97,5% за 2010 і 2015 рр. відповідно. У Підкарпатському воєводстві на українців у 2015 р. були направлені 99% заяв польських роботодавців (рис. 1). Їхня праця найчастіше використовується у сільському господарстві, промисловості, сфері соціальних послуг і на будівництві, а середній заробіток за місяць становить 460 євро [10] (тоді як середній показник заробітної плати по Львівській області у 2014 р. – лише 189 євро).

Наведена статистика стосується короткотермінових, частіше сезонних робіт, сукупна тривалість яких у Польщі не має перевищувати 6 місяців упродовж одного року. Якщо іноземці планують працювати в Польщі довше, ніж 6 місяців протягом року, то їм необхідно отримати дозвіл на роботу. Загальна ситуація щодо виданих у Підкарпатському воєводстві дозволів представлена на рис. 2. Практика довготермінового працевлаштування іноземців у цьому регіоні набуває все більшого поширення. Загальна динаміка кількості дозволів на працю в Польщі за останні 5 років виявила 61% зростання, а в Підкарпатському воєводстві – 90%, тобто частка українців – довготермінових мігрантів збільшилась майже удвічі. Зауважимо, що міграція робочої сили частково покращує статистику зайнятості (зменшуючи

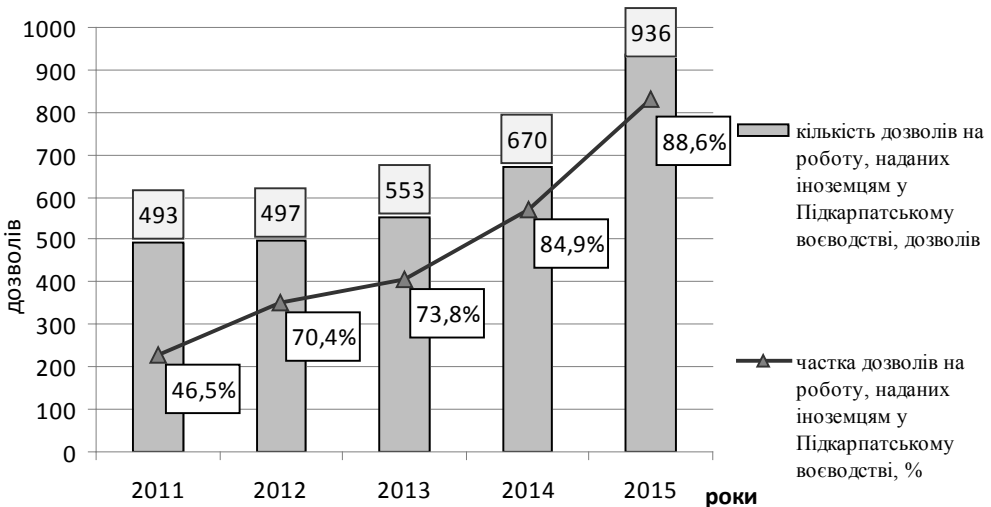

Рис. 2. Розподіл виданих дозволів на тривалу роботу в Підкарпатському воєводстві для іноземців, у т. ч. для українців, за період 2011-2015 рр.

Складено автором за даними [11].

рівень безробіття в регіоні-донорі людських ресурсів), однак не вирішує проблему. Реальна ситуація із зайнятістю у Львівському регіоні є незадовільна, а офіційна статистика безробіття не відображає справжніх масштабів цього явища.

Окрім трудової міграції, для підкарпатсько-львівського транскордонного простору характерною є також активна освітня мобільність українців. Польські навчальні заклади зацікавлені в іноземних абітурієнтах через брак власних (через природні і механічні втрати людських ресурсів). Щороку у закладах освіти Підкарпатського воєводства спостерігається зростання чисельності українських студентів, лідерами серед яких є Вища Школа Інформатики та Управління у Жешові (WSIiZ), Вища Школа Права і Адміністрування в Перемишлі (WSPiA), Державна Східноєвропейська Вища Школа в Перемишлі (PWSW) і Жешовський Університет (UR). Так, зокрема, у 2006 р. налічувалося 353 студенти з України, а в 2013 р. – вже 1459 осіб (або 72% усіх іноземних студентів). За вісім років відбувся приріст показника у 4 рази [12-14]. Небезпека освітньої еміграції для України полягає у її зростаючій динаміці, що в майбутньому може спричинити «вимивання» людських ресурсів, втрату значної частини працездатного населення і, відповідно, інтелектуально-трудового потенціалу. Щобільше, у перспективі статус таких осіб може змінитись з тимчасових мігрантів на постійних.

Підсумовуючи інтенсивність територіальних переміщень у 2014 р. в розрізі видів міграції, маємо таку ситуацію на українсько-польському прикордонні: 98% усіх заяв щодо найму іноземців, поданих роботодавцями до відділів праці Підкарпатського воєводства, призначені для українців (легальна трудова міграція), 72% іноземних студентів у воєводстві – українці (освітня міграція), 34% всіх туристів з-за кордону, котрі відвідали Підкарпаття, прибули з України (туризм). Водночас зворотний зв'язок (приїзд поляків до Львівського регіону) представлений в основному в контексті туристичної міграції (7,1% польських туристів у загальній сукупності іноземців) і маятникових переміщень у прикордонній зоні (90% перетинів кордону в обох напрямках відбувається для здійснення покупок [15]). Завдяки підписаному 28 березня 2008 р. Договору між урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України про умови Малого прикордонного руху і спрощеній з 21.09.2015 р. процедурі отримання «дозволу на малий прикордонний рух» інтенсивність маятникових міграцій населення у зоні прикордоння постійно зростає.

Загалом соціально-економічна конвергенція досліджуваних регіонів низька через великі диспропорції економічних показників (максимальний коефіцієнт розриву сягає 5,5). Такі відмінності формують відповідні фактори виштовхування і притягання людських ресурсів та асиметрію міжрегіонального розвитку. Для вирішення цієї проблеми вкрай важливим є формування ефективної політики транскордонного співробітництва, а головне – усвідомлення українською стороною переваг такого співробітництва водночас з визначенням чітких цілей його розвитку. Інструментами такої політики є різного роду угоди, програми й інші стратегічні документи на рівні держав і їх регіонів. На сьогодні на регіональному та місцевому рівнях між Україною та Польщею підписано близько 450 угод про міжрегіональне співробітництво, у тому числі щодо окремих питань розвитку прикордонних територій. Тісна співпраця ведеться і на рівні Львівської області та Прикарпаття. Безумовно, міжрегіональні угоди мають стратегічне значення для розвитку українсько-польського прикордоння і повинні враховувати специфіку соціально-економічних взаємин між регіонами, сприяти вирішенню спільних проблем на шляху до транскордонної конвергенції і зменшення міжрегіональної асиметрії розвитку.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у вивченні міграційної активності населення прикордонних територій Польщі та України, євроінтеграційного вектору розвитку останньої, тісної міжрегіональної співпраці, підкріпленої відповідними умовами на рівні Львівського та Підкарпатського регіонів.

Список використаних джерел

1. Конвергенція регіонів у транскордонному просторі / Н. А. Мікула, С. Е. Матвеев, В. В. Толкованов та ін. ; відп. ред. Н. А. Мікула ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2012. – 368 с.

2. Міграційний профіль України за 2011-2015 роки : [збірн. аналіт. та стат. інф.] / Державна міграційна служба України. – К., 2016. – 74 с.
3. Bezrobocie w Polsce w 2014 roku. Raport tabelaryczny. – Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2015. – 131 s.
4. База даних статистики Львівської області // Головне управління статистики у Львівській області : офіційний сайт. – 2016. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/statfile.asp?lang=1
5. Міграційний паспорт Львівської області / Головне управління Державної міграційної служби України у Львівській області. – 2014. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/news/2015/03/Migr_pas/Lv.pdf
6. Turystyka w województwie podkarpackim w 2014 r. / Urząd Statystyczny w Rzeszowie. – Rzeszów, 2015. – Retrieved from http://rzeszow.stat.gov.pl/download/gfx/rzeszow/pl/defaultaktualnosci/745/2/12/1/turystyka_2014_r.pdf+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua
7. Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2014 / Urząd Statystyczny w Rzeszowie. – Rzeszów, 2015. – Retrieved from <http://rzeszow.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-województwa-podkarpackiego-2014,5,11.html>
8. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników w województwie podkarpackim / Główny Urząd Statystyczny. – Warszawa, 2012. – Retrieved from http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_Raport_NSP.pdf
9. Ludność. Rachunki regionalne. Szkolnictwo wyższe. Turystyka. Wynagrodzenia i świadczenia społeczne. Bank Danych Lokalnych / Urząd Statystyczny w Rzeszowie. – Rzeszów, 2016. – Retrieved from <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temathttps://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/temat>
10. Скільки українців заробляють в Польщі – исследование / РІА Новости Украина. Retrieved from <http://rian.com.ua/infografika/20160427/1009121496.html>
11. Cudzoziemcy pracujący w Polsce – statystyki / Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. – Warszawa, 2015. – Retrieved from <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>
12. Ogólna charakterystyka województwa podkarpackiego ze szczególnym uwzględnieniem powiatów przygranicznych / Urząd Statystyczny w Rzeszowie. – Rzeszów, 2007. – Retrieved from http://rzeszow.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_woj_podkarp.pdf
13. Gdzie studiuje najwięcej obcokrajowców? Rzeszów na czele // Gazeta.pl. – 2014. – 09.12. – Retrieved from http://www.edulandia.pl/studia/1,126008,17101061,Gdzie_studiuje_najwiecej_obcokrajowcow_Rzeszow_na.html
14. Długosz P. Zjawisko edukacji transgranicznej na przykładzie ukraińskich studentów na Podkarpaciu / P. Długosz // Youth policy: problems and prospects. Drochobycz-Rzeszów, 2015. – 1(3). – Режим доступу: http://www.academia.edu/20124609/ZJAWISKO_EDUKACJI_TRANSGRANICZNEJ_NA_PRZYKLADE_UKRAI%C5%81ADZIE_UKRAI%C5%83SKICH_STUDENT%C3%93W_NA_PODKARPACIU
15. Марусик Ю. Огляд транскордонної мобільності українців до Польщі. Тенденції та перспективи / Ю. Марусик // Пріоритети транскордонного співробітництва між Україною та ЄС в умовах лібералізації візового режиму та міграційної кризи : матеріали наукового семінару (м. Львів, НУ «Львівська політехніка», 7 квітня 2016 р.). – 2016. – Режим доступу: <http://mio.k.lviv.ua/?p=9943>

References

1. Mikula, N. A., Matveyev, Y. E., Tolkovanov, V. V., & etc. (2012). *Konverhentsiya rehioniv u transkordonnomu prostori [Regions' convergence in a trans-border area]*. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. State Migration Service of Ukraine (2016). *Migratsiynny profil' Ukrayiny za 2011-2015 roky [Migration Profile of Ukraine in 2011-2015]*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (2015). *Bezrobocie w Polsce w 2014 roku* (Raport tabelaryczny). Warszawa. [in Polish].
4. Statistical database of Lviv region (2016). *Website of the Main Statistical Office in Lviv region*. Retrieved from http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/statfile.asp?lang=1 [in Ukrainian].
5. Migratsiynny pasport L'vivs'koyi oblasti [Migration passport of Lviv region] (2014). Official website of the Main Office of the State Migration Service of Ukraine in Lviv region. Retrieved from http://dmsu.gov.ua/images/news/2015/03/Migr_pas/Lv.pdf [in Ukrainian].
6. Turystyka w województwie podkarpackim w 2014 (2015). Urząd Statystyczny w Rzeszowie. Rzeszów: Official website. Retrieved from http://rzeszow.stat.gov.pl/download/gfx/rzeszow/pl/defaultaktualnosci/745/2/12/1/turystyka_2014_r.pdf+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua[in Polish].
7. Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2014 (2015). Urząd Statystyczny w Rzeszowie: Official website. Rzeszów. Retrieved from <http://rzeszow.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-województwa-podkarpackiego-2014,5,11.html> [in Polish].
8. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników w województwie podkarpackim (2012). Rzeszów. Urząd Statystyczny w Rzeszowie: Official website. Retrieved from http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_Raport_NSP.pdf[in Polish].
9. Bank Danych Lokalnych – Ludność. Rachunki Regionalne. Szkolnictwo Wyższe. Turystyka. Wynagrodzenia i Świadczenia Społeczne. Urząd Statystyczny w Rzeszowie: Official website. Retrieved from <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat> [in Polish].

10. Skol'ko ukrainty zarabatyvayut v Pol'she – issledovaniye [How much Ukrainians earn in Poland – report] (2016, April 27). Website RIA News Ukraine. Retrieved from <http://rian.com.ua/infografika/20160427/1009121496.html> [in Russian].
11. Cudzoziemcy pracujący w Polsce – statystyki. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: Official website. Retrieved from <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/> [in Polish].
12. Ogólna charakterystyka województwa podkarpackiego ze szczególnym uwzględnieniem powiatów przygranicznych (2007). Urząd Statystyczny w Rzeszowie: Official website. Retrieved from http://rzeszow.stat.gov.pl/cps/rde/xbc/rzesz/ASSETS_woj_podkarp.pdf [in Polish].
13. Gdzie studiuje najwięcej obcokrajowców? Rzeszów na czele (2014, December 9). Gazeta.pl: Official website. Retrieved from http://www.edulandia.pl/studia/1,126008,17101061,Gdzie_studiuje_najwiecej_obcokrajowcow_Rzeszow_na.html [in Polish].
14. Długosz, P. (2015). Zjawisko edukacji transgranicznej na przykładzie ukraińskich studentów na Podkarpaciu. In *Youth Policy: problems and prospects*, 1(3). Drohobycz-Rzeszów. Retrieved from http://www.academia.edu/20124609/ZJAWISKO_EDUKACJI_TRANSGRANICZNEJ_NA_PRZYK%5%81ADZIE_UKRAI%5%83SKICH_STUDENT%3%93W_NA_PODKARPACIU [in Polish].
15. Marusyk, Yu. (2016). Ohlyad transkordonnoyi mobil'nosti ukrainty do Pol'shchi. Tendentsiyi ta perspektyvy [The overview of the Ukrainians' trans-border mobility to Poland. Trends and Prospects]. In *Priorytety transkordonnogo spivrobitnytstva mizh Ukrainoyu ta YeS v umovach liberalizatsiyi vizovogo rezhymu ta migratsiynoi kryzy* [Priorities of the trans-border cooperation between Ukraine and EU under conditions of liberalization of visa regime and the migration of crisis]. Proceedings of scientific meeting, 2016, April 7. Lviv: Lviv Polytechnic National University. Retrieved from <http://miok.lviv.ua/?p=9943> [in Ukrainian].

Levytska O. O. Migration factor for the development asymmetry of border regions of Ukraine and Poland.

In terms of the current crisis trends in Ukraine's development, stagnation of the national economy, aggravation of the armed conflict, a considerable decrease in the level and quality of public life, there is a constant raise of migration that makes a substantial threat for the labor force disposal and loss of a significant part of human potential of the country. For this reason there is an objective need in a continual monitoring of migratory movements not only within large territorial systems but also within small, including border, ones. Evaluation of the consequences of an impact of population migration on a socio-economic development of cross-border regions is also important. It refers to a complex research in regional and local terms.

It is shown that the most dynamic population movements are observed in the western border regions of our country. The prerequisites for such trends are growing social and economic disparities in comparison with EU countries, poor conditions for self-realization in Ukraine, a deficit of decent work, low level of personal security, economic and civil liberties.

The object of the study is the determination of peculiarities of Ukrainian-Polish relations in the context of migration. The main attention is focused on the most important trends in the asymmetrical development of border areas by the example of Lviv Oblast and Podkarpackie Voivodeship. In the course of a comparative analysis, the points of regions' convergence (demographic) and the asymmetry points of their development (by socio-economic parameters) are revealed on the basis of which key push- and pull-factors of border migration are formulated. The value of inter-regional disproportions (maximum coefficient gap – 5.5) is estimated and the influence of the international migration on the level of development asymmetry of border territories is approved. This especially concerns the group of economic indicators (average monthly wages of the population and per capita gross regional product). It is also proved that the studied trans-border space, featured with two border regions, is more responsive to migration movements in Lviv Oblast than in Podkarpackie Voivodeship.

Evaluation of intensity of territorial population movements within Lviv Oblast and Podkarpackie Voivodeship by types of migration (labor, educational and tourist) is provided. The main migration orientations in these regions are defined. The role and requirements to the trans-border cooperation policy in solving the problems of asymmetry of inter-regional development and enhancement of socio-economic potential of border territories of Ukraine and Poland are grounded.

Keywords: migration of population, inter-regional convergence, development asymmetry, border region, trans-border cooperation.

Левицька Ольга Олександрівна – кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: o.levytska@gmail.com).

Levytska Olha Olexandrivna – Ph.D. (Econ.), Researcher of the Department of social and humanitarian development of the region of the SI «Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine».

Надійшло 15.10.2016 р.